

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ЖИТОМИРЩИНІ (НА ПРИКЛАДІ СІЛ ГОЛИШІ ТА МАЙДАН ОЛЕВСЬКОГО РАЙОНУ)

У статті висвітлено боротьбу радянської держави з індивідуальною, або ж приватною, власністю її сільських жителів, що увійшла в історію під назвою «колективізація». Завдяки матеріалам численних листувань та звітів членів районного партійного комітету відображено ставлення населення до створення колективних господарств та небажання селянства вступати до них впродовж 1928–1932 років. Розкрито злочинні дії радянських каральних органів у формі необґрунтованих звинувачень та арештів тих осіб, котрі намагалися чинити опір існуючому режимові.

Ключові слова: колективізація, колектив, колгосп, куркулі, хлібозаготівлі, розкуркулювання.

Natalia Kurylchuk

COLLECTIVIZATION OF ZHYTOMYR REGION AGRICULTURE (A STUDY OF GOLISHI AND MAIDAN VILLAGES OF OLEVSK DISTRICT)

At the current stage of historical heritage realization the problems of political and economic transformations in Zhytomyr region during the late 1920s mid–1930s require systematic review. The significance of the study is determined by the scope of numerous problems as well as immensely vast study material available. Hundreds of thousands of cases in state repositories and archives are still not introduced into scientific circulation due to the lack of national, regional and local research directions. That is why a detailed analysis of implementation methods and collectivization consequences in Olevsk district villages is of major importance for a comprehensive study of the region history and the country as a whole. To conduct our investigation we have used general scientific and special historical methods such as comparative-historical and critical, generalization and systematization, problem-chronological, biographical, archive heuristics, statistical and analytical methods, and others. The study presents the documentary material from the State Archives of Zhytomyr region and Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. The article provides the analysis of some archival criminal investigations and focuses on the fates of some Olevsky district residents. Information capabilities of the specified number of documents for the study of collectivization, political repressions against the richest rural representatives and those who tried to resist the existing regime are highlighted.

Key words: collectivization, collectivity, communal farm, well-off, grain purchases, defarming (de-kulakization), Zhytomyr Region, Olevsk district.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019

© Курильчук Н., 2019

Сучасне покоління громадян України добре пам'ятає імена своїх загиблих від голоду та репресій співвітчизників. Проте не всі бажають віднайти правдиві причини цих трагедій. Тому нашим завданням є розширений погляд на колективізацію як одного з елементів творення більшовиками такого соціально-економічного ладу, що суперечив інтересам переважної більшості населення, тобто був від природи штучним і міг виникнути тільки в силовому полі терористичної диктатури. Прослідкувати це ми можемо, аналізуючи процеси розкуркулювання на початку 1930-х рр. і здійснення так званої

«куркульської операції» 1937–1938 рр. за часів Великого терору на Житомирщині.

Однак дослідити і, в подальшому, повноцінно висвітлити об'єктивну картину ходу та наслідків колективізації надзвичайно важко, адже історіографічного матеріалу, що стосується цього питання, недостатньо і, до того ж, він є досить розпорошеним.

Цінна інформація про творення колективів в селах Житомирщини, залучення до колгоспів середняків та боротьбу з «контрреволюційним куркульським підпіллям» доступна в статті «Трагічні сторінки Житомирщини 1917–1980-х рр.» першої книги «Реабілітовані історією.

Житомирська область» та в праці Д.М. Шилюка «Маловідомі сторінки з історії Житомирщини (напередодні і в часи німецької окупації)».

Про трагічні наслідки колективізації для населення польської, німецької та чеської національних меншин на Житомирщині писали Л. Гуцало, Т. Рафальська, М. Лутай, О. Калакура. Значний масив інформації, що стосується причин та наслідків Голодомору в регіоні, знаходимо у розвідках В. Канчури, збірках, упорядкованих Г.І. Білецькою, Н.С. Жураковською, П. Костюком та ін.

Проте нам доступна дуже мала кількість інформації, яка висвітлює становище Олевського району, що на Житомирщині, в цей час. Про початок, хід та наслідки суцільної колективізації 1930-х рр. на основі архівних даних розповідає цикл статей газети «Незалежна» у 12, 13, 15 та 19 номерах під назвою «Колективізація сільського господарства на Олевщині», автором яких є місцевий В. Чепік (Чепік В., 2010). За архівними джерелами та спогадами очевидців написана також його стаття «Голодомор 30-х рр. на Олевщині», в якій він пише, що прикордонний статус району звичайно сприяв «м'якшому» перебігу голоду серед жителів Олевщини, але не позбавив їх страждань, мук голоду, переживань за долю своєї родини, своїх дітей, не дав уникнути хай і не численних, але все ж таки жертв голоду.

Деякі відомості про перебіг колективізації та ставлення до неї місцевого населення, голодомор та його наслідки для жителів сіл Калинівка (раніше — Жовтневе) та Лопатичі Олевського району містяться в книзі М.М. Пилипчук «Древлянські перлини. Під покривом Пресвятої Богородиці» (Пилипчук М.М., 2010. С. 156).

Списки репресованих мешканців району та області в цілому, в якості куркулів чи підкуркулників, можемо знайти в шести книгах «Реабілітовані історією. Житомирська область».

Аналіз наявної історіографії дає підстави для висновку про те, що стан висвітлення причин, перебігу та наслідків колективізації сільського господарства на Житомирщині, а особливо на Олевщині, не можна визнати повним, вичерпним чи комплексним. Оригінальні розвідки окремих авторів та публікації документів можна назвати лише підходом до теми, тому нашим завданням було і залишається надалі розширення наявного історіографічного доробку для того, щоб картина виглядала повною. Проте зробити це можливо лише за допомогою опрацювання архівно-слідчих справ репресованих жителів краю. Ми почали з аналізу подій колективізації лише в декількох селах району. Тому метою нашої статті є аналіз перебігу процесу колективізації на основі архівних джерел сіл Голиші (раніше — Жовтневе, нині — Калинівка) та Майдан на Олевщині й наслідки цих подій для сільських громад.

Оскільки основним завданням більшовицького керівництва було знищення приватної власності, реалізація його стала б можливою лише завдяки створенню колгоспів, економіка колгоспів була натуральною, тобто могла обходитися без товарно-грошових відносин. Проте на перших етапах (починаючи з 1926 р.) йшлося лише про добровільну колективізацію незможного селянства, для якого колгоспи, з урахуванням податкових та інших пільг, а також прямої державної допомоги, нерідко були прийнятним виходом зі стану злиденності (Кульчицький С.В., 2007. С. 100–101).

Тому, коли у 1926–1927 рр. з метою збільшення надходження коштів для індустріалізації владою було здійснено спробу збільшити закупки зерна, не поступаючись при цьому власними інтересами, ці дії наштовхувалися на опір селян, котрі не хотіли збувати за безцінь результати своєї праці. Висновок про те, що «хліб на селі є, його притримують, отже для його вилучення потрібно застосувати силу державної влади» породив в майбутньому проблему хлібозаготівель (Кульчицький С.В., 2004. С. 32).

Опір селян мав різноманітні форми: перемелювання зерна на борошно, продаж приватним заготівельникам за вищими, ніж державні, цінами, приховування зерна. Щоб не здавати зерно за безцінь, селяни почали зменшувати посіви озимини. Наслідком таких активних дій селян стало виселення вже в 1927 р. тих, хто чинив опір хлібній розверстці чи хлібозаготівлі (Кульчицький С.В., 2007. С. 106).

Суцільна колективізація, що її Сталін назвав «революцією згори», розпочалась у 1929 р. Оскільки Листопадовий пленум ЦК ВКП(б) 1929 р. визнав недостатніми накреслені XV з'їздом партії темпи усупільнення селянського господарства, що мали складати 20 % посівів до кінця п'ятирічки, 5 січня 1930 р. була прийнята нова постанова ЦК ВКП(б) «Про темпи колективізації та заходи допомоги колгоспному будівництву». Вона зобов'язувала завершити колективізацію в УСРР восени 1931 р., а в крайньому випадку — весною 1932 р.

Проте, як і раніше, свої господарства добровільно об'єднували переважно бідняцько-наймитські верстви, а змусити селянина-власника вступати до колгоспу вдавалося лише здійсненням терористичної політики, тобто розкуркуленням. 7 листопада 1929 р. в газеті «Правда» була надрукована стаття Й. Сталіна «Рік великого перелому (до 12-х роковин Жовтня)», головною метою якої була мобілізація компартійно-радянської номенклатури, адже у місцевих керівників постійно складалося враження відставання від сусідів, нібито вони мали незначний відсоток колективізації, в той час як у інших районах до колгоспів пішли середняки (Кульчицький С.В., 2007. С. 118).

За цією схемою відбувалася колективізація і на Поліссі, зокрема в селах Олевщини.

Справа № 43 Фонду П-132 Державного архіву Житомирської області містить ряд зведень про стан колективізації в селах району. В одному з них вказано, що «справи по колективізації с. Майдан йдуть погано. 4.02. за участі представника з застави та агронома проходив пленум сільради, який більшістю висловився проти колективізації, і лише небагато голосів було віддано за розкуркулення. Проти колективізації мали місце здебільшого куркульські виступи. Бідноти насправді ж дуже мало, натомість багато підкуркульників. До колгоспу записались лише 2 особи, внаслідок зборів КНС» (ДАЖО. Ф.П-132. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 6–7).

Згідно з політичним звітом с. Голиші, станом на 4–5.02.1930 р.: «Члени сільради проти колективізації. Утворився гурток, під головуванням колишнього члена ВЦВК гр. П. Чепури, котрий агітує проти вступу. Голова сільради Кирильчук Д., який раніше вступив до колективу, подав заяву про вихід з нього, мотивуючи тим, що у нього сім'я велика і вони не хочуть вступати. Члени куркульської групи кажуть, що “в колективі котрого не побачимо, буде ще така пора, коли колективи будуть в наших руках”. Колишній староста церкви Кирильчук О. вивіз своє господарство в с. Заболоття. Куркулі поширюють плітки, що в колективі погано і з нього втікають. Середняцькі групи не проти колективу, однак їх дружини вступати не хочуть. На сході жінок, який вони постійно зривали, розгорівся конфлікт між батрачкою, яка хотіла вступати і біднячкою, яка налаштована категорично проти, з погрозами: “якщо вступиш, ми тебе згубим вночі”. Бідняки не проти вступити, але бояться голосувати... На селі щоденно загострюється класова боротьба, куркулі активно працюють. Треба зробити операцію села, арештувати декого і тоді ситуація покращиться» (Там само. Арк. 9–9 зв.).

Доказом проведених робіт є те, що колгосп, названий «Червоний прикордонник», в 1930 р. на місці одноосібних селянських господарств в Голишах все ж виник. Проте в тексті чергової доповідної записки від 29.02.1930 р. містяться суперечливі відомості: «після проведеної операції справа колективізації просувається гірше. Говорять: “радянська влада тільки лякає”, їх позарештовували і люди поприходили знову. На сьогоднішній день подано 2 заяви про вихід з колективу. Забрали назад свої заяви про вступ також і колишній голова сільради, який знаходиться під судом та голова СТВ. Фундаторська група спільним рішенням дала назву колективу “Червоний прикордонник” у зв'язку з річницею Червоної Армії. Причиною не вступу до колективу стали листи від червоноармійців, які пишуть: «не йдіть до колективу сьогодні, завтра війна буде!»

Селяни бойкотують сходи, 19 чол. Просто підписалися в списку “не хочу йти на сход”. Вони також пограбували місцеву кооперацію. Проте, треба очікувати ще гіршого, тому необхідно прийняти серйозні міри, оскільки село прикордонне» (Там само. Арк. 30).

Початок розкуркуленню поклала постанова Політбюро ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 р. «Про заходи по ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації», згідно з якою радянська влада могла оголосити куркулем кожного більш-менш заможного селянина, розчавивши його силовими органами «робітничо-селянської» держави. А бідняків-незаможників, які виступали проти колективізації, каральні органи оголошували «підкуркульниками», тому під силою страху вони змушені були йти до колгоспу (Кульчицький С.В., 2004. С. 38).

Куркулями були оголошені мешканці села Маріамполь (Майданської сільради) Олевського району Київської обл. Дубчаки: Адам Андрійович і брати Степан та Микола Адамовичі. Проти них, після арешту 15 травня 1932 р., було порушено колективну справу з обвинувачення у контрабандній діяльності, нелегальному переході кордону на бік Польщі та антирадянській агітації за ст. 56–25, 54–10 і 80 КК УСРР (ДАЖО. Фр. 5013. Оп. 2. Спр. 9411. Арк. 1–5). У довідках, виданих сільською радою, характеристика на всіх звинувачених була майже ідентичною: «куркуль, шляхтич, із духовенства, селянин, що має майно» (Там само. Арк. 30–34). Працівники правоохоронних органів стверджували, що Дубчаки через контрабандну діяльність мали зв'язок з «контрреволюційним і куркульським елементом», цих людей нелегально переправляли на бік Польщі. Адам Андрійович з ворожих настроїв здійснював антирадянську агітацію, спрямовану проти розширення посівних площ, тим самим зриваючи заходи партії та радянської влади на селі (Там само. Арк. 68). За постановою ОН при Колегії ДПУ УСРР від 15 вересня 1932 р. вони були вислані на Північ на 3 роки.

Створені бідняками колгоспи були «кволі», а оскільки куркулі доступу до колгоспів не мали, то позиція середняка багато важила. Аби не йти до колгоспів, заможні селяни (тобто середняки, бо ж куркуля просто не приймали) вдавалися до «саморозкуркулення».

Пом'якшення тиску на селянство після опублікування 2 березня 1930 р. в газеті «Правда» статті Сталіна «Запаморочення від успіхів» призвело до того, що до осені 1930 р. приблизно половина господарств вийшла з колгоспів і повернулася до індивідуального господарювання. Так сталося і в Голишах. Підтвердженням цього є розгублений лист, котрого місцевий агроном с. Голиші 25 березня прислав на ім'я зав. Олевського РЗВ Стоянова. У ньому йшлося

про те, що «Голишівський колгосп зараз складається з 9 членів: 2 — господарів, 1 — в лісгоспі, 1 — батрачка, 1 — учитель, 2 — акушерка і санітарка, 1 — голова с/Ради, та 1 — секретар с/Ради (зайняті цілий день), десятий подав сьогодні заяву про вихід. Проглянувши цей склад, можна вже сказати, що колгосп не життєздатний, не ураховуючи навіть ліквідаторського настрою, який зараз є серед колгоспів ... Чи доцільно буде відводити такому колгоспу землю?» (Чепік В., 2010).

Тому, опинившись у невідгідній ситуації, партійне керівництво змушене було відступити. Але вже у вересні 1930 р. власті перейшли в рішучий наступ проти індивідуальних господарств, намагаючись задушити їх непомірним оподаткуванням та всілякими іншими засобами тиску, в тому числі й розкуркуленням, намагаючись створити такі умови, за яких індивідуальний обробіток став би неприбутковою справою. Так восени 1930 р. почалася 2-га хвиля колективізації.

Хоч праця на колгоспних полях і фермах обліковувалася в трудовнях, за які в кінці року нараховували зерно для видачі колгоспникам, оплата була надто мізерною, адже залежно від врожайності та виконання державних поставок на кожен трудовдень нараховували 100–200, а в окремих випадках 300, грамів зерна, але були роки, коли зерна й зовсім не видавали. Тому люди часто працювали фактично безоплатно. Крім того, однією з негативних тенденцій було встановлення високих податків для здачі державі зерна, картоплі, м'яса, яєць та інших продуктів із власних господарств. Унаслідок такої політики з боку влади в людей залишалося настільки мало зерна та іншої продукції, що її заледве вистачало (а інколи й не вистачало) для утримання власних сімей. Через це людей супроводжували бідність та масовий голод (Пилипчук М.М., 2012. С. 83–84).

У зв'язку з цим у зведеннях 19-го Олевського прикордонного загону військ ДПУ станом на 29 жовтня 1930 р. зазначено, що середняк Назарчук Т.П. проводив агітацію проти хлібозаготівель серед групи селян зі словами: «Хто здасть перший пуд хліба, той першим піде в заслання», а куркуль Никитюк С. відмовився везти хліб і лише після відповідного натиску повіз, але повністю норму не виконав (ДАЖО. Ф. П-132. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 3–4).

Проте вже восени 1931 р. розпочався новий етап колективізації, що базувався на непомірному підвищенні оподаткування для одноосібників, в той час як колгоспники отримували ряд податкових пільг.

Оскільки неколективізовані господарства зберігалися у великій кількості лише на Поліссі і в прикордонній зоні України, то одним з яскравих прикладів такої політики може слугувати справа по обвинуваченню Будника Кирила Савича з хутору Баців Голишівської сільради

Олевського району, оголошеного куркулем. Його звинувачували в антирадянській агітації проти колективізації та всіх інших заходів, що проводилися радянською владою на селі, за ст. 54-10 КК УРСР (Галузевий державний архів Служби безпеки України в Житомирській області (далі — ГДА СБУ). Ф-п. Спр. 14049. Арк. 1). Проте фактично він був заарештований 1 квітня 1932 р. на підставі відкритого раніше кримінального провадження за побиття у нетверезому стані на ґрунті помсти колишнього голови колгоспу Кравченка, коли К. Будник погрожував його вбити чи спалити майно. Справа слугувала доказом про те, що «куркуль схильний до здійснення терористичних актів над представниками сільської влади», — стверджував інспектор міліції Олевського району у своїй постанові (Там само. Арк. 10). Насправді ж велике господарство Кирила Савича було розпродане державною владою в 1931 р. за несплату податків. Звісно ж, він намагався чинити опір такому беззаконню під час опису майна, тому, схопивши сокиру, хотів зарубати держслужбовців, називаючи їх бандитами та грабіжниками (Там само. Арк. 29). Унаслідок таких дій з боку влади обвинувачений ніяк не міг позитивно ставитися до колективізації, тому, будучи позбавленим всього майна, нажитого тяжкою працею всіх членів родини, він звісно ж проводив антиколгоспну агітацію серед селян такими висловами: «Колективне господарство нам не вигідне, бо колективізація зруйнує наші господарства, і врешті-решт, сама не відбудеться. Нам краще вести відрубні та індивідуальні господарства, що буде вигідно і для нас, і для держави», «Радянська влада працювати змушує, а грошей не платить!», «Досить експлуатувати людей!». Одному зі своїх односельчан він навіть говорив: «Ти на наш хутір не ходи, бо ти, вступивши в колгосп, продав дияволу душу», через що нібито жоден мешканець хутору в 1930–1931 р. не вступив до колгоспу (Там само. Арк. 30). Поплатився Будник К.С. за своє прагнення до справедливості висланням на 3 роки на Північ.

24 березня 1932 р. внаслідок арешту мешканців сіл Голиші та Майдан Будника Семена Олексійовича, Васильчука Лукаша Кузьмича, Васильчука Степана Кузьмича, Микитюка Юхима Херсоновича і Чепури Павла Івановича була відкрита колективна кримінальна справа. Усіх їх згідно з постановами було звинувачено у проведенні на селі антирадянської агітації, розповсюдженні провокаційних чуток про наближення війни, створенні контрреволюційного угруповання із 10 заможних селян, яке своїми діями намагалось розвалити колгосп, зриві всіх заходів щодо колективізації через розповсюдження погромних листівок контрреволюційного змісту із закликами селян не виконувати хлібозаготівельних завдань. Цим звинуваченням відповідали

статті 54-10, 54-11 КК УРСР — антирадянська агітація та пропаганда і організація контрреволюційних злочинів (ГДА СБУ. Ф-п. Спр. 6183. Арк. 1–5).

Після детального вивчення анкет арештованих варто наголосити, що всі вони були селянами-середняками, крім Васильчука Л.К. (бідняк), українцями за національністю, грамотними, мали у власності будинки та господарство. Звісно ж, вони не проявляли аніякого бажання вступити до колгоспу та усунути все своє майно, нажити наполегливою працею. Доказом цього є аналіз обвинувального висновку, який чітко висвітлює «злочинну діяльність» арештованих. У ході «об'єктивного» розслідування вдалося з'ясувати, що організатором та керівником групи був Будник С.А., котрий, працюючи в лісництві, систематично в себе вдома писав заяви «кулацко-зажиточної» частини села, в районні і центральні установи, надаючи конкретні поради, як уникнути виконання доручених їм завдань, а також через члена угруповання Васильчука Л. розповсюджував у середовищі селян провокаційні чутки про падіння радянської влади та колективізацію, завдяки чому в с. Голиші систематично зривалися всі господарські політ кампанії та гальмувалися темпи колективізації. Він особисто та інші члени групи виготовляли листівки, які своїм змістом суперечили постулатам більшовиків: «Тепер при владі пани, котрі проводять політику промпартії, обдирають селян», «Припини мучити селян, як ти мучиш їх на сьогоднішній день, ти гониш сільвиконавців за невиконання програм промпартії в допр, щоб носили воду євреям», «Колгоспи — це панщина, влада займається генеральним грабунком і такою політикою приведе селян до загибелі». Будник С. неодноразово виступав на зборах селян, де завжди критикував негативні сторони діяльності радянської влади, говорив селянам, що їх грабують (Там само. Арк. 82–83). На допитах звинувачений і справді зізнався у виготовленні листівок та активістських виступах серед селян в колгоспі, проте заперечував факт створення угруповання і зібрань його членів вдома. Однак невдовзі він зізнався у всіх йому пред'явлених звинуваченнях (Там само. Арк. 43 зв.).

За завданням контрреволюційного угруповання нібито вступили до колгоспу такі його члени: Васильчук Степан Кузьмич (секретар Голишівської сільради), Микитюк (секретар Майданської сільради) та селянин-середняк Чепура Павло Іванович. Вони перед тим розлучилися зі своїми дружинами, залишивши більшу частину майна їм (хоча фактично з ними проживали), а іншу частину розпродали, що слугувало поганим прикладом для селян-одноосібників. Чепуру П.В. взагалі вважали ініціатором групи, оскільки він регулярно проводив підпільні збори, де планував конкретні методи боротьби,

спрямованої на розвал колгоспу зсередини та зрив темпів колективізації. Проте у пред'явлених звинуваченнях він не зізнався, вина його була доведена на основі свідчень свідків (Там само. Арк. 83–84).

Васильчука С.К. звинувачували у розкраданні зерна з колгоспного млину, що він нібито мав змогу присвоїти, будучи секретарем в сільській раді (за матеріалами справи — головою колгоспу). У подальшому він обмінював його на горілку та іншу продукцію. У скоєному злочині підслідний зізнався. Микитюк Ю.Х., вступаючи до колгоспу, продовжував агітувати селян проти вступу, так пояснюючи свої дії: «Ви не дивіться на службовців, ми повинні вступити в колгосп, але з нього толку все одно не буде!». Для гальмування росту колективізації він навіть, користуючись службовим становищем, привласнив надіслані районом кошти (200 руб) для бідноти, придбавши на них корову, коня та віз. Йдучи до колгоспу, він їх продав, стверджуючи: «Краще я ці гроші проп'ю, ніж все це віддати в колгосп». Проте у скоєному він не зізнався. Васильчук Л.К., будучи бідняком, також виступав проти колективізації, закликаючи індивідуальників не вступати до колгоспу і пояснюючи це так: «Ось подивіться, наші керівники Будник С., Чепура П., Микитюк Ю. вступили до колгоспу, щоб їх не вислали, з колгоспу толку не буде, нам потрібно всім одного триматися, організуватися, щоб не вступати до колгоспу». Свою вину він також визнав (Там само. Арк. 85).

Прокурором ДПУ УСРР 1 листопада 1932 р. справа була припинена, Будника С.О. і Чепуру П.І. було відправлено в концтабір на 3 роки, а Васильчук Л.К., Васильчук С.К. і Микитюк Є.Х. були вислані за межі України на 5 років. Після арешту угруповання «ріст колективізації на селі підвищився», відзначали партійні керівники, в колгосп вступило 60 господарств, проте нікому не треба пояснювати, що причиною вступу був страх селян перед покаранням, що підживлювався репресивними заходами проти учасників цієї справи.

Голодне і знесилене селянство восени 1932 р. вже не змогло своєчасно та ефективно провести посівну кампанію. Залишені напризволяще без будь-яких продуктів харчування селяни прирікалися партійно-державним апаратом на смерть. Голод почався восени 1932 р., а восени 1933 р. він став уже масовим.

Отже, з проголошенням курсу на колективізацію, яка мала б покращити економічне становище села, більшовицька верхівка фактично розпочинає запуск страшною та неспинною репресивною машини, що до своїх лецят затягла мільйони невинних жертв по всій території УСРР, не оминувши й села Олевського району Житомирщини. Більшість жителів сіл Голишів та Майдану одно-стайно висловлювалися проти колективізації. До

колгоспу записувалися здебільшого бідняки, або ж члени сільради, які змушені були вступати туди через тиск з боку районного та окружного партійного комітетів. У Голишах, а потім і Майдані, утворилася група з заможних селян, котрі агітували односельців проти вступу. Незважаючи на всі зусилля місцевих партійних керівників, селяни активно бойкотували зібрання, або ж робили все можливе для їх зриву. Крім того, аби не йти до колгоспів, місцеве населення активно займалося саморозкуркуленням. У результаті в 1930 р. навіть голова Голишівської сільради забрав свою заяву про вступ. Оскільки колгоспи в цих селах на 80–90 % були наймитсько-бідняцькими, весною 1930 р. вони розпались повністю.

У зв'язку з цим друга хвиля колективізації, яка розпочалася з вересня 1930 р., супроводжувалася посиленням тиску на одноосібників у формі

підвищення рівня оподаткування та розкуркулення селян державними органами місцевої влади із залученням односельчан. На початку 1930-х років кримінальні справи, порушені проти мешканців Голишів та Майдану, оформлювалися на підставі звинувачення селян у небажанні вступати до колгоспу та підривної діяльності щодо налагодження колективного господарювання, а під удар підпадали передусім ті заможні селяни, які у будь-який спосіб прагнули уникнути позбавлення майна та виселення за межі прикордонних територій. Тому розгорнута на початку 1930-х рр. боротьба з куркульством як небезпечним елементом переросла в небачену за своїми масштабами «куркульську операцію» 1937–1938 рр. часів Великого терору, яка забрала життя більше ніж 60 невинних жителів цих сіл. Але це вже є темою подальших досліджень.

ДЖЕРЕЛА

1. ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України в Житомирській області). Ф-п. Спр. 14049. Арк. 1–30.
2. ГДА СБУ. Ф-п. Спр. 6183. Арк. 1–85.
3. ДАЖО (Державний архів Житомирської області). Ф. П-132. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 6–9, 30.
4. ДАЖО. Ф. П-132. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 3–4.
5. ДАЖО. Фр.5013. Оп. 2. Спр. 9411. Арк. 1–68.
6. Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. К.: Наш час, 2007. 424 с.
7. Кульчицький С.В. Проблема колективізації сільського господарства в сталінській «революції зверху». *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2004. Вип. 12. С. 21–69.
8. Реабілітовані історією: у 27 т. / редкол.: Тронько П.Т. (голова) [та ін.]. Житомирська область. Кн. 1 / [обл. редкол.: Синявська І.М. (голова) та ін.]. Житомир, 2006. 721 с.
9. Пилипчук М.М. Древянські перлини. Під покровом Пресвятої Богородиці. Житомир: «Полісся», 2012. 156 с.
10. Чепік В. Колективізація сільського господарства на Олевщині. Незалежна. 2010, 6 липня. № 19.

REFERENCES

1. HDA SBU (Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy v Zhytomyrskii oblasti). Fond R, Unit 14049 [in Ukrainian].
2. HDA SBU (Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy v Zhytomyrskii oblasti). Fond R, Unit 6183 [in Ukrainian].
3. DAZhO (Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti). Fond R-132, Description 1, Unit 43 [in Ukrainian].
4. DAZhO (Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti). Fond R-132, Description 1, Unit 55 [in Ukrainian].
5. DAZhO (Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti). Fond R. 5013, Description 2, Unit 9411 [in Ukrainian].
6. Kulchytskyi, S. V. (2007). Holodomor 1932–1933 rr. yak henotsyd: trudnoshchi usvidomlennia. K.: Nash chas [in Ukrainian].
7. Kulchytskyi, S. V. (2004). Problema kolektyvizatsii silskoho hospodarstva v stalinskii «revoliutsii zverkh». *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*, 12, 21–69 [in Ukrainian].
8. Zhytomyrska oblast. (2006). Syniavska I. M. (Ed.). Kn. 1. Reabilitovani istoriiei: u 27 t., Troniko P. T. (Ed.). Zhytomyr [in Ukrainian].
9. Pylypchuk, M. M. (2012). Drevlianski perlyny. Pid pokrovom Presviatoi Bohorodytsi. Zhytomyr: «Polissia» [in Ukrainian].
10. Chepik, V. (2010). Kolektyvizatsiia silskoho hospodarstva na Olevshchyni. *Nezalezna*, 6, July 19 [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 17.04.2019.